

بودجهی سالانه‌ی عیراق؛ دابه‌شبوونی خه‌رجیه‌کانی یاسای بودجه له‌ئیس‌تا و دوو ده‌یه‌ی رابردوو

05-06-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتە : ئەو‌ه‌ی شوکینه‌ره خه‌رجی بنیاتنانی ژێرخانی ته‌ندرووستی و په‌روه‌رده، کشتووکال و سه‌رچاوه ئاوییه‌کان و ژینگه، ته‌نانه‌ت وه‌رزش و گه‌نجان له عیراق، به‌شپۆه‌یه‌ک له دوو ده‌یه‌ی رابردوو هه‌ر سێ وه‌زاره‌تی کشتووکال، پیشه‌سازی و سه‌رچاوه‌کانی ئاو ریژه‌ی 2% کۆی خه‌رجیه‌کانی ئەم ولاته‌یان بۆ دابینکراوه، که کۆی بپه‌که‌ی 28.8 تریلیۆن دینار بووه. له یاسا په‌سه‌ندکراوه‌شدا ریژه‌ی 1.57% ی له‌کۆی گشتی بۆ دانراوه، ئەو‌یش ئەگه‌ر خه‌رجبکریت.

رۆژی 3ی حوزەبرانی 2024 پەرله‌مانتارانی عێراق به‌که‌مترین ماوه، سه‌ره‌رای زیادکردنی ژماره‌کان به‌ به‌راورد به‌سالی رابردوو، خسته‌کانی داهاات و خه‌رجیه‌کانی یاسای بودجه‌ی 2024ی په‌سه‌ندکرد.

دابەشبوونی خه‌رجیه‌کان له یاسای بودجه‌ی 2024دا ره‌نگدانه‌وه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو‌ی خه‌رجیه‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی بۆ دامه‌زراره‌کان و وه‌زاره‌ته‌کان و هه‌ریمی کوردستان نییه. به‌لکو ئه‌وه‌ی له بودجه‌که‌دا هاتوووه و ئه‌وه‌ی خه‌رجکاره‌ ته‌واو جیاوازه، دیارترینیان پشکی هه‌ریمی کوردستانه که به‌رده‌وام له رابردوودا باس له رێژه‌ی 17% و 12.64% و هتد ده‌کرا، به‌لام ئه‌وه‌ی له داتا‌کانی دوو ده‌یه‌ی رابردوودا ده‌رده‌که‌وێت، نیوه‌ی ئه‌و رێژه‌یه‌ش نییه و ئه‌وه‌ی وه‌زاره‌تی دارایی ره‌زامه‌ندی له‌سه‌ر داوه و ناردوو‌یه‌تی بۆ هه‌ریمی کوردستان رێژه‌ی 5.76% کۆی خه‌رجیه‌کانی عێراق بووه.

هه‌روه‌ها، له‌ماوه‌ی ئه‌م دوو ده‌یه‌دا خه‌رجیه‌کانی که‌رتی ئه‌منی، به‌تایبه‌تیش هه‌ردوو وه‌زاره‌تی ناوخۆ و به‌رگری، له‌دوای وه‌زاره‌تی داراییه‌وه‌ پله‌ی دووه‌می گرتوووه. له‌ماوه‌ی ئه‌و 20 ساڵه‌دا خه‌رجیه‌کانی ئه‌و دوو وه‌زاره‌ته‌ 244 تریلیۆن دینار بووه و رێژه‌ی 17.09% کۆی رێژه‌ی خه‌رجیه‌کانی پێکه‌یناوه له عێراق. به‌پله‌ی سێهه‌م له‌عێراق خه‌رجیه‌کان له‌و ماوه‌یه‌دا بۆ وزه (وه‌زاره‌تی نه‌وت و کاره‌با) رۆشستوووه، که‌وا رێژه‌ی 14.05% کۆی خه‌رجیه‌کان به‌ بری 201 تریلیۆن دینار بووه، له بودجه‌ په‌سه‌ندکاره‌که‌ی ئه‌مسالدا رێژه‌ی به‌شدارێ ئه‌و دوو که‌رت به‌ 17.97% به‌رزکاره‌ته‌وه، واته خه‌رجیه‌کان بۆ که‌رتی نزیکه‌ی 4% زیاتر ده‌بێت له دوو ده‌یه‌ی رابردوو، که ئه‌مه‌ش به‌دنیایه‌وه له‌سه‌ر حسابی که‌رت‌ه‌کانی دیکه‌ ده‌بێت.

ئه‌وه‌ی شوکینه‌ره خه‌رجی بنیاتنانی ژێرخانی ته‌ندرووستی و په‌روه‌رده، کشتوو‌کال و سه‌رچاوه‌ ئابیه‌کان و ژینگه، ته‌نانه‌ت وه‌رزش و گه‌نجان له عێراق، به‌شێوه‌یه‌ک له دوو ده‌یه‌ی رابردوو هه‌ر سێ وه‌زاره‌تی کشتوو‌کال، پێشه‌سازی و سه‌رچاوه‌کانی ئاوه‌ رێژه‌ی 2% کۆی خه‌رجیه‌کانی ئه‌م واته‌یان بۆ دابینه‌کاره‌وه، که کۆی بڕه‌که‌ی 28.8 تریلیۆن دینار بووه. له یاسا په‌سه‌ندکاره‌شدا رێژه‌ی 1.57% له‌کۆی گشتی بۆ دانراوه، ئه‌ویش ئه‌گه‌ر خه‌رجبکریت.

دابەشبوونی خه‌رجیه‌کان له دوو ده‌یه‌ی رابردوو ئه‌وه‌ ده‌رده‌خات که‌وا ژماره‌ په‌سه‌ندکاره‌کانی نیو بودجه‌ ته‌واو جیاوازه‌ ده‌بێت له‌وه‌ی له وه‌زاره‌تی داراییه‌وه‌ خه‌رج‌ده‌کریت، هه‌ریۆیه‌ش به‌راوردی‌کی رێژه‌ی به‌شدارێ 7 که‌رت و سێ سه‌رۆکایه‌تییه‌که‌ی عێراق و هه‌ریمی کوردستان له خه‌رجیه‌کانی دوو ده‌یه‌ی رابردوو به‌ یاسای بودجه‌ی 2024شه‌وه‌ ده‌که‌ین.

رێژه‌ی به‌شداریی خه‌رجیه‌کان له دوو ده‌ی رابردوو و یاسای بودجه‌ی 2024دا

له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوودا (2003-2023) له‌سه‌وت که‌رت، سێ سه‌رۆکایه‌تییه‌ و هه‌ریمی کوردستان رێژه‌ی 81.35% کۆی خه‌رجیه‌کانی له‌ ده‌وله‌تی عێراق فیدرال پێکه‌یناوه و له یاسای بودجه‌ی په‌سه‌ندکاره‌ی 2024یشدا رێژه‌ی 79.25% پێکه‌هه‌ینیته، به‌لام به‌رێژه‌ی ته‌واو جیاوازه‌وه.

له‌ماوه‌ی ئه‌و دوو ده‌یه‌دا به‌رزترین رێژه‌ی خه‌رجی بۆ وه‌زاره‌تی دارایی که‌وا 25.18% خه‌رجیه‌کان بووه، به‌لام له‌م بودجه‌یه‌دا رێژه‌که‌ی که‌مبووه‌ته‌وه بۆ 20.3%، که ئه‌مه‌ش به‌دنیایه‌وه‌ ده‌بێت بۆ که‌رتی‌کی دیکه‌ی رۆشستبێت. به‌پله‌ی دووه‌م له دوو ده‌یه‌ی رابردوو و له‌م یاسا په‌سه‌ندکاره‌شدا خه‌رجیه‌کانی که‌رتی ئه‌منی به‌تایبه‌ت هه‌ردوو وه‌زاره‌تی ناوخۆ و به‌رگری دێت، که‌وا له دوو ده‌یه‌ی رابردوو رێژه‌ی 17% پێکه‌یناوه، به‌لام له‌م پرۆژه‌یاسا‌یه‌دا 10.69% پێکه‌هه‌ینیته.

به‌پله‌ی سێهه‌م خه‌رجیه‌کان له عێراق بۆ که‌رتی وزه، وه‌زاره‌تی نه‌وت و کاره‌با رۆشستوووه، له دوو ده‌یه‌ی رابردوو خه‌رجیه‌کانی ئه‌م که‌رتی رێژه‌ی 14.05% پێکه‌یناوه، به‌لام له پرۆژه‌یاسا‌یه‌که‌دا به‌رزبووه‌ته‌وه بۆ رێژه‌ی 17.97%، واته که‌مبوونه‌وه‌که‌ی وه‌زاره‌تی دارایی و ناوخۆ به‌شێکی بۆ ئه‌م دوو وه‌زاره‌ته‌ رۆشستوووه.

له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو دا به‌رده‌وام باس له‌رێژه‌ی جیاوازه‌ بۆ پشکی هه‌ریمی کوردستان کاره‌وه، له‌سه‌ره‌تا‌کان پرسه‌که‌ گه‌یشته سه‌روو 17% و به‌دوایدا هاته 12.64%، به‌لام له دوو ده‌یه‌ی رابردوو هه‌ریمی کوردستان به‌رێژه‌ی 5.76% خه‌رجی بۆ کاره‌وه، له‌م یاسا په‌سه‌ندکاره‌ی 3ی حوزەبران 2024دا رێژه‌ی 9.87% بۆ دانراوه ئه‌گه‌ر خه‌رجبکریت.

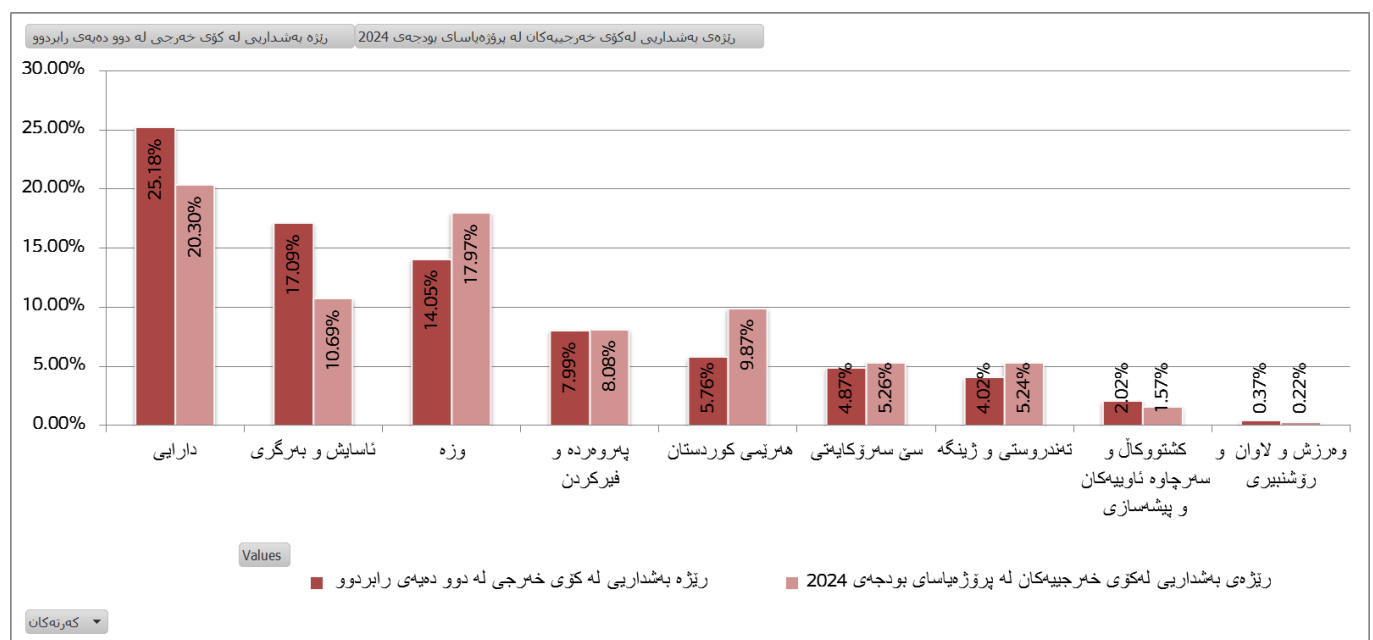
له‌سه‌روو هه‌موو ئه‌وانه‌ی خه‌رج‌کاره‌بوو، ئه‌وه‌ی زیاتر جێگه‌ی تێپارامانه‌ رێژه‌ی خه‌رجیه‌کانی سێ سه‌رۆکایه‌تییه‌که‌ی عێراق به‌ به‌راورد به‌ که‌رتی

ژێرخانییهکانی وهک تەندرووستی و پەرۆهرده و ژینگه و سەرچاوه ئاوییهکان و تەنانهت پێشهسازی له عێراق. لهماوهی دوو دهیهی رابردوو سن سەرۆکایهتییهکه رێژهی 4.87% کۆی خهرجیهکانی بردووه، له بهرامبهردا پشکی ههر سن وهزارهتی کشتووکاڵ، سەرچاوه ئاوییهکان و پێشهسازی تهنیا رێژهی 2.02% پیکهیناوه و بۆ خهرجکاره. ئهوهی زیاتر جیگهی تێرمانه بهرزبوونهوه رێژهی خهرجی ئهم سن دامهزراوهیه له یاسای بودجهی 2024 بۆ رێژهی 5.26%، له بهرامبهردا کهمبوونهوهی رێژهی بهشداریی ئهو سن وهزارهتهکهی سهرهوه بۆ رێژهی 1.57% بڕوانه گرافیک 1 له خوارهوه.

ههروهها، لهماوهی دوو دهیهی رابردوو پشکی کهرتە ژێرخانییهکانی وهک تەندرووستی و ژینگه رێژهی 4.02% له خهرجیهکانی پیکهیناوه، ههردوو وهزارهتی وهزرش و لاوان رێژهی 0.37% پیکهیناوه، لهکاتیگدا عێراق ئیستا به خهلاتی دیمۆگرافیا بۆ ههبوونی کۆمهلهگهیهکی گهنج تێدهپهریت و گهنج یهک لهسهر سن کۆمهلهگهکی پیکههینیت، بهلام له یاسای بودجهی 2024 دا خهرجیهکان کهمکارهتوه بۆ رێژهی 0.22%.

لهکاتیگدا خهرجیهکانی ژێرخانی ئابووری و خزمهتگوزارییه سهرهتاییهکان و دامهزراوهکانی دیکه لهماوهی دوو دهیهی رابردوو بهوشیویه بووه، بهلام لهدوای درووستبوونی ههشدهی شهعبی له عێراق، له 2015 وه سالانه سهروو 1 تریلیۆن دیناری بۆ تهرخانکاره، بهلام چهندی بۆ خهرجکاره له راپۆرتیهکانی وهزارهتی داراییدا نههاتوه. بهپێی یاسای بودجهی 2024 دهستهی ههشدهی شهعبی 4.3 تریلیۆنی دینار بۆ تهرخانکاره، کهوا بهس بۆ مووچه بری تهرخانکاره له ئهمسالدا گهیشتوهته 3.9 تریلیۆن، لهکاتیگدا سالی رابردوو 3.5 تریلیۆن دینار بووه. بڕوانه خشتهی 1 لهخوارهوه لهبارهی داتا و ژمارهکان لهسهر ههشدهی شهعبی له 2015 وه بۆ 2024.

گرافیک 1: دابهشووینی رێژهی خهرجیهکان بۆ ههوت کهرتو سن سەرۆکایهتییهکه و ههریمی کوردستان له 2003 بۆ 2023 و له یاسای بودجهی 2024 ی عێراق



تییینی 1: ئەم دوو دەیه خەرجییهکانی سالی 2014 بۆ هه‌موو که‌رتەکان و سن سەرۆکایه‌تییه‌که و هه‌ریمی کوردستان ئی‌دا نییه.

تییینی 2: ریزه‌ی خه‌رجییه‌کانی هه‌ریمی کوردستان له کۆی خه‌رجییه‌کان بۆ هه‌موو عێراق که‌متر ده‌بێت که‌گه‌ر دا‌تا‌کان 2014 به‌رده‌ست بوا‌یه، چونکه لهو س‌ال‌دا خه‌رجییه‌کانی بۆ هه‌ریمی کوردستان له مانگی دووه‌وه ب‌را.

تییینی 3: ئەم خه‌رجییه‌تی هه‌وت که‌رت و سن سەرۆکایه‌تی و هه‌ریمی کوردستان له کۆی خه‌رجییه‌کانی هه‌موو که‌رتەکان ده‌ره‌نراوه، وا‌ته له کۆی گشتی پارهی خه‌رجکراو له عێراق بۆ ئەو دوو دەیه به‌ب‌ن سالی 2014

تییینی 4: که‌رتی ئەم‌نی له‌م راپۆرت‌دا وه‌زاره‌تی ناو‌خۆ و به‌رگه‌ی ده‌گه‌رتنه‌وه، ریزه‌ی به‌شداریی ئەم دوا‌ن‌شه له پاسای بودجه‌ی 2024 وه‌رگه‌راوه، خه‌رجی دامه‌زراره‌کانی دیکه‌ی وه‌ک ئەنجومه‌نی ئاسایشی نیشتمانی، حه‌شدی شه‌عی، ئازانه‌سی مخابه‌رات و ده‌سته‌ی ناوه‌چه سنوورییه‌کان ئی‌دا نییه.

خشته‌ی 1: بودجه‌ی به‌کارخستن و وه‌به‌ره‌ینی ته‌رخانکراو بۆ حه‌شدی شه‌عی له 2015وه بۆ 2024 له عێراق

سەرچاوه	ژماره‌ی سه‌ری‌باز	بودجه‌ی ته‌رخانکراو / دینار			سال	
		بودجه‌ی گشتی	به‌رنامه‌ی تایبه‌ت	بودجه‌ی وه‌به‌ره‌ینان		
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2015، 1 تریلیۆن دینار بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی ته‌رخانکراو له بودجه‌ی وه‌به‌ره‌ینان - س‌یادی لهو س‌ال‌دا. لایه‌ره (10-11)		1,000,000,000,000			2015	
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2016 له لایه‌ره (28) بودجه‌ی ته‌رخانکراو بۆ حه‌شدی شه‌عی 1.7 تریلیۆن دینار و ژماره‌ی ئەندامه‌کانی 110 هه‌زار ک‌س. بووه لهو س‌ال‌دا بودجه‌ی ته‌رخانکراو بۆ مووچه لایه‌ره (33) 1.152 تریلیۆن دینار بووه	110,000	1,745,096,520,000		494,000,000,000	1,251,094,520,000	2016
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2017 له لایه‌ره 1.91 دینار 1.91 تریلیۆن دینار بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی ته‌رخانکراو، که 518 ملیار بۆ وه‌به‌ره‌ینان بووه، هه‌روه‌ها له لایه‌ره 1.46 ملیار بۆ مووچه خ‌زانی حه‌شدی شه‌عی که 12 هه‌زار زیادیکردووه له‌ها 1.278 تریلیۆن بۆ ته‌رخانکراو	122,000	1,917,406,004,000		518,200,000,000	1,399,206,004,000	2017
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2018 له لایه‌ره 1.52 دینار بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی 1.68 تریلیۆن دینار بووه، که له س‌ال‌دا وه‌ک‌ه له لایه‌ره 1.57 ملیار بودجه‌ی ته‌رخانکراو بۆ مووچه 1.27 تریلیۆن دینار بووه.	122,000	1,682,989,544,000		294,560,000,000	1,388,429,544,000	2018
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2018 له لایه‌ره 1.40 دینار بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی ته‌رخانکراو به‌رزبووه‌نه‌وه بۆ 2.592 تریلیۆن دینار که 2.073 تریلیۆن بۆ مووچه‌ی سه‌ری‌بازەکان بووه، له‌م س‌ال عێراق پ‌رۆژه‌یاسی بودجه‌ی نه‌بووه.	122,000	2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2019
له‌م س‌ال عێراق پ‌رۆژه‌یاسی بودجه‌ی نه‌بووه.		2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2020
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2021 له لایه‌ره 1.62 دینار بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی 3.292 تریلیۆن دینار بووه، به‌لام 3.547 تریلیۆن دینار بۆ مووچه‌ی هه‌زه‌کان بووه، له‌م س‌ال عێراق پ‌رۆژه‌یاسی بودجه‌ی نه‌بووه.	122,000	3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2021
له‌م س‌ال عێراق پ‌رۆژه‌یاسی بودجه‌ی نه‌بووه.		3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2022
به‌ب‌نی بودجه‌ی 2023 که بۆ س‌المانی 2024 و 2025 له لایه‌ره 1.69 ملیار کۆی بودجه‌ی ته‌رخانکراو بۆ هه‌زه‌کانی حه‌شدی شه‌عی 3.743 تریلیۆن دینار بووه، که ژماره‌ی هه‌زه‌کانی که‌یشتووته 238 هه‌زار وانه به‌ریزگی 95 (ژماره‌یان زیادیکردووه، 3.468 تریلیۆن دینار بۆ مووچه بووه، لایه‌ره (69).	238,075	4,478,703,300,000	135,000,000,000	573,666,909,000	3,770,036,391,000	2023
له ئەم س‌ال و س‌الی داهاتوودا عێراق کار به بودجه‌ی 2023 ده‌کات.	238,075	4,310,111,538,000	135,000,000,000	117,366,909,000	4,310,111,538,000	2024
		27,874,102,382,000		2,997,824,784,000	23,858,642,507,000	کۆی گشتی

سەرچاوه: وه‌زاره‌تی دارایی عێراق، به شنی بودجه 2023-1-18

تییینی 1، سالی 2020 و 2022 عێراق بودجه‌ی گشتی س‌الانه‌ی نه‌بووه، له‌م شیکارییه‌دا وادانراوه که ژماره‌ی هه‌زه‌کان و بری پارهی ته‌رخانکراو وه‌ک سالی پ‌ن‌ش خۆی بوو‌پ‌یت.

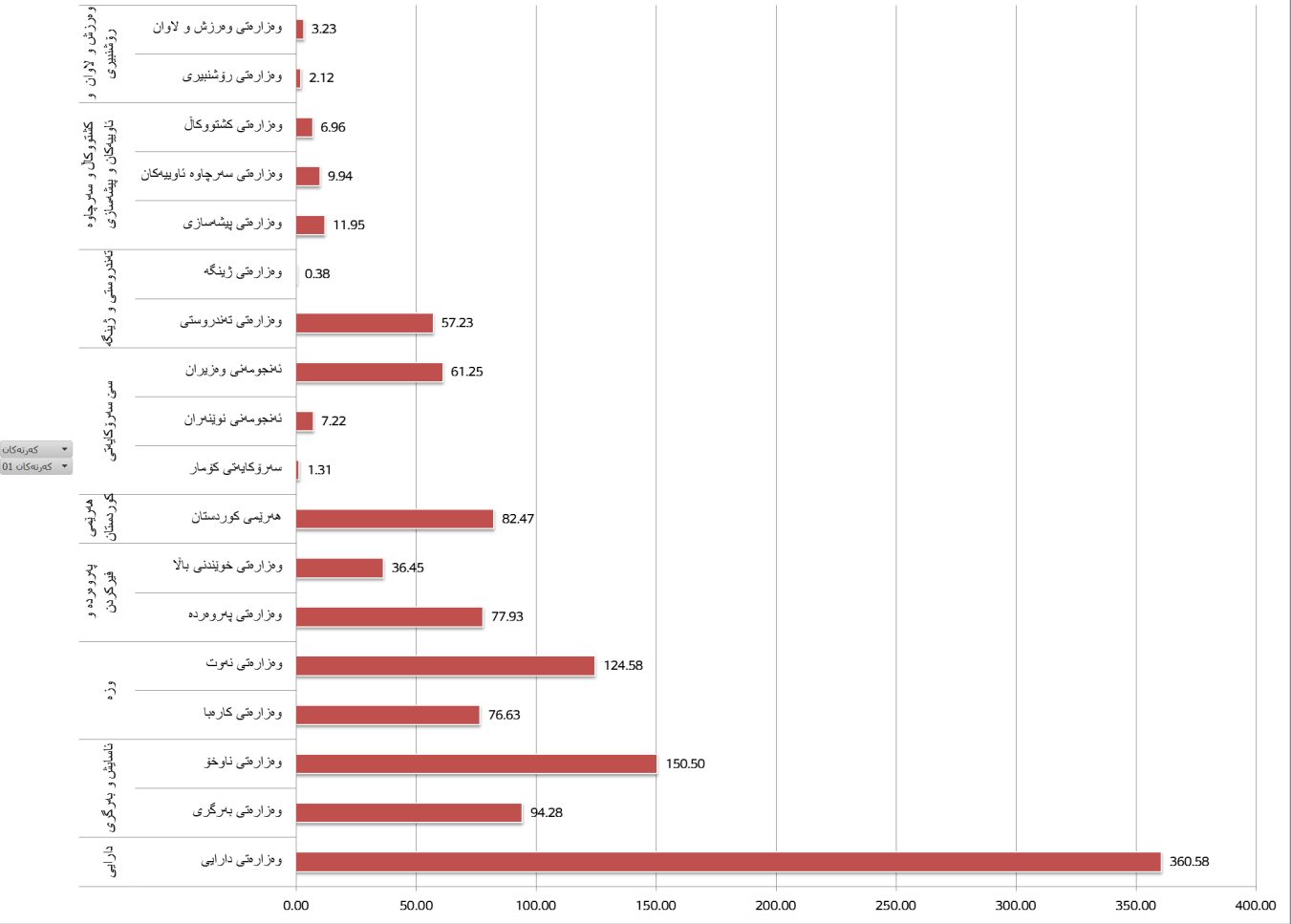
تییینی 2: به‌ک دۆلار به 1500 دینار دانراوه

بری خه‌رجییه‌کان له دوو ده‌ی رابردوودا

له دوو ده‌یه‌ی رابردوودا خه‌رجییه‌کانی وه‌زاره‌تی دارایی بۆ هه‌موو دامه‌زراره‌کان و وه‌زاره‌ته‌کان له عێراق که‌یشتووته 1432 تریلیۆن دینار، وا‌ته به‌ن‌رخ‌ی بانکی ناوه‌ندی 1.1 تریلیۆن دۆلار، که ئەمه‌ش ره‌نگدان‌ه‌وه‌ی بری داهاتی نه‌وتی هه‌نارده‌کراو بووه له عێراق که‌وا سه‌روو 1 تریلیۆن دۆلار داهاتی هه‌بووه.

له‌ماوه‌ی س‌الانی (2003-2023) دا کۆی خه‌رجییه‌کان ئەو 7 که‌رت و سن سەرۆکایه‌تییه‌، به‌ب‌ن هه‌ریمی کوردستان 1082 تریلیۆن دینار بووه، که به‌رترینیان وه‌زاره‌تی دارایی به‌ بری 360 تریلیۆن بووه، به‌دوا‌یدا وه‌زاره‌تی ناو‌خۆ به‌ بری 150 تریلیۆن و که‌مترینیان وه‌زاره‌تی ژینگه‌ به‌ بری 383 ملیار دینار.

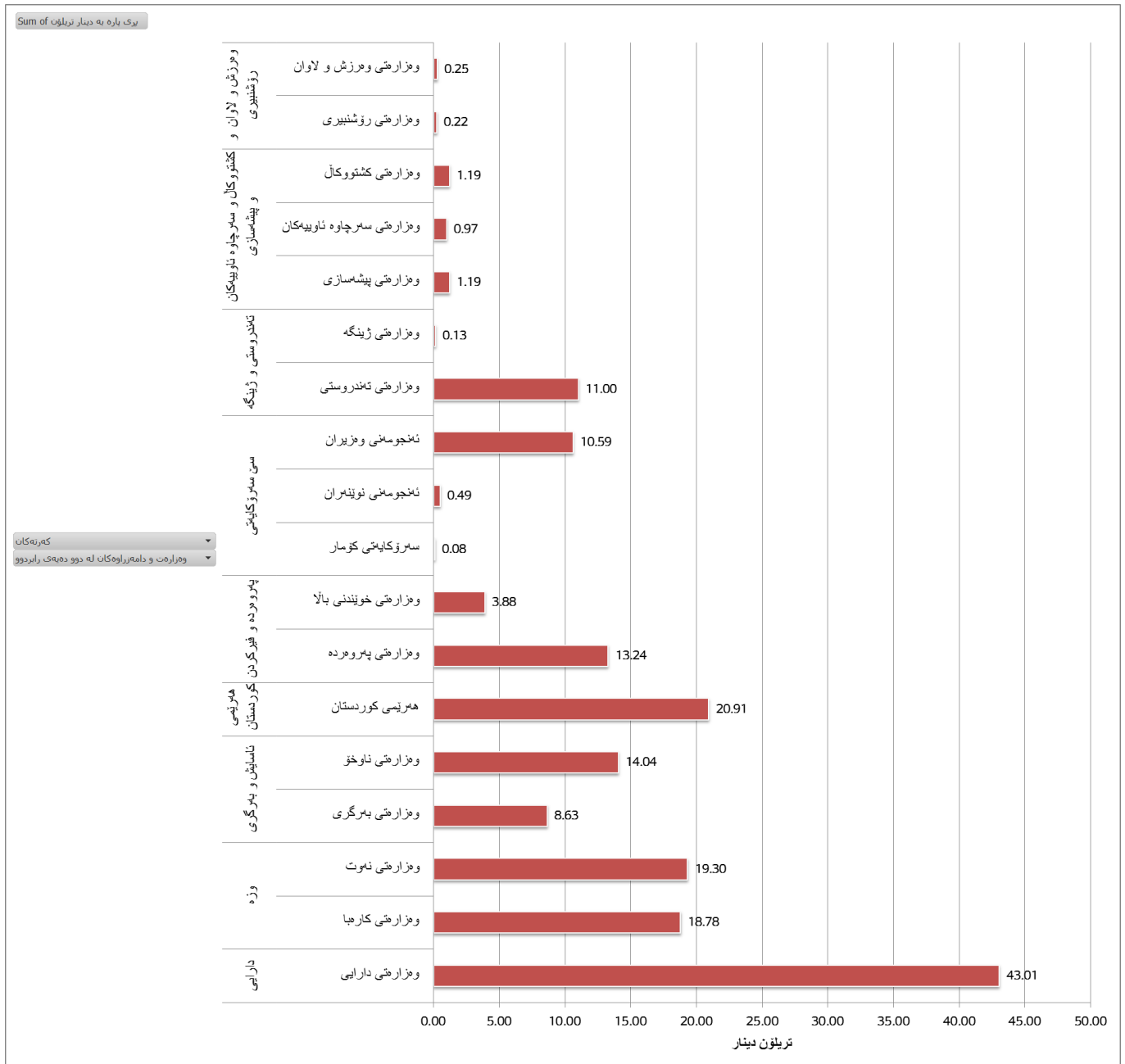
گرافیک 2: دابه‌ش‌وو‌نی بری خه‌رجییه‌کان بۆ هه‌وت که‌رت، سن سەرۆکایه‌تییه‌که و هه‌ریمی کوردستان له 2003 بۆ 2023



کوٹایی

پروژه یاسای بودجهی 2024ی عێراق پهسەندکرا، بهلام بهبەری کورتهینانی زیاتر و والاکردنی دەسەلاتی ئەنجومەنی وهزیران بۆ خەرچکردنی 2 تریلیۆن دیناری دیکه بۆ پارێزگاکانی عێراق بهبە پارێزگاکانی هەریمی کوردستان. بهمشێوهیهش بێت ئەوا کوۆ گشتی خەرجیهکان له عێراق له پروژه یاساکهدا دهگاته سهروو 213 تریلیۆن دینار، نهوگو له راپۆرتی کوٹایی خەرجیهکانی وهزارهتی دارایی عێراق.

گرافیک 3: دابهشووونی بېری خەرجیهکان بۆ حصوت کەرت، سێ سەرۆکایهتییهکه و هەریمی کوردستان له یاسای بودجهی 2024دا.



سەرچاوه: پەرلهمانی عێراق، 2024-06-03 و وهزارهتی دارایی عێراق.

لهماوهی دوو دهیهی رابردوودا لهسهرهتای سالتانی خەرجیهکان جگه له زیادبوونی سالت به سالتی خەرجیهکان بهتایبهتیش بۆ کەرتی ئەمەنی و سەربازی، خالێکی جیگهی سەرنج خەرجیهکانی سێ سەرۆکایهتی له عێراق له 2006دا خەرجیهکانی سەرۆکایهتی کۆمار 70 ملیار، ئەنجومەنی نوێنهران 69 ملیار و ئەنجومەنی وهزیران 66 ملیار بووه، بهلام له 2023دا خەرجیهکانی ئەنجومەنی وهزیران دهگاته 10.2 تریلیۆن، خەرجیهکانی ئەنجومەنی نوێنهران دهگاته 582 ملیار و خەرجیهکانی سەرۆکایهتی کۆمار کهمدهبێتوه بۆ 71 ملیار، بۆ

ئەمسالیئەش وادانراوە خەرجییەکانی پەرلەمان 485 ملیار، سەرۆکایەتی کۆمار 84 ملیار و ئەنجومەنی وەزیران 10.5 تریلیۆن بێت.

لە کۆتاییدا، خەرجییەکانی عێراق وەک ئەوەی لە بودجەدا دادەنرێت لە وەزارەتی داراییەوه پەسەند ناکرێت، چونکە جگەلەوێ نیوێ سأل دەپروات ئینجا بودجەکە پەسەند دەکرێت، بەلکو خەرجییەکان لەسەر داھاتی بەدەستھاتووێ لە نەوتەوێیە.

سەرچاوەکان

وزارة المالية، جمهورية العراق، " *Mof.gov.iq*, mof.gov.iq/pages/MOFPublicReports.aspx. Accessed 1 June 2024

وزارة المالية، جمهورية العراق التقارير المالية العامة. " *Mof.gov.iq*، وزارة المالية. mof.gov.iq/pages/ar/FinalAccounting.aspx. Accessed 03 May 2024